

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 5, Sayı: 21, Aralık 2019, s. 536-545

Araştırma Makalesi

Yeter KURTBOĞAN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
yeter_atalan01@hotmail.com

ADANA BASINI IŞIĞINDA DEMOKRAT PARTİNİN KURULUŞ AŞAMASI VE İKTİDARA GELME SÜRECİ

Özet

İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945 Gençlik ve Spor Bayramında demokrasi alanında yaptığı bir konuşmasında; parti kuracak olanların atılacakları adımlara engel olamayacağını belirtmişti. Buna takriben Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Fahri Koraltan Dörtlü Takrir adlı önergeyi 7 Haziran 1945 yılında yayınlarak CHP iktidarına sunmuş ve önerge reddedilmiştir. Takrir reddedildikten sonra Menderes, Köprülü ve Koraltan CHP milletvekilliğinden ihraç edilmiş, sonrasında Celal Bayar da istifasını gerçekleştirmiştir. Bu dört kişi 7 Ocak 1946 yılında Demokrat Partiyi kurarak Türk siyasetinde çok partili hayatın başlamasında etkili olmuşlardır. DP, 1946 seçimlerine katılmış ve iktidara karşı muhalif bir parti var olmuştur. Demokrat Parti 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidara gelerek Türkiye'nin çok partili hayata geçmesini sağlamış ve demokrasinin gerçekleşmesini tecelli ettirmiştir. 27 yıl boyunca iktidarda kalan CHP, 1960 ihtilaline kadar geçen süreçte muhalefet partisi olarak yoluna devam etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Dörtlü Takrir, 1950 Seçimleri

ADANA PRESS LIGHT DEMOCRATE PARTY IN THE ESTABLISHMENT STAGE AND PROCESS OF POWER

Abstract

İsmet İnönü, in a speech he made in the field of democracy on May 19, 1945 Youth and Sports Day; those who would form a party could not prevent the steps to be taken. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü and Fahri Koraltan published

the motion called Takrir Quadruple on June 7, 1945 and submitted it to the CHP. After Takrir was rejected, Menderes, Köprülü and Koraltan were expelled from CHP deputies and Celal Bayar then resigned. These four people established the Democrat Party on January 7, 1946 and were influential in the beginning of multi-party life in Turkish politics. The DP participated in the 1946 elections and there was an opposition party against the government. Democratic Party came to power in the 14 May 1950 elections have provided the realization of Turkey's multiparty democracy and was manifested to take place. The CHP remained in power for 27 years and the opposition party continued its path until the 1960 revolution.

Keywords: Democratic Party, Quadruple Takrir, 1950 Elections.

Giriş

1.Dörtlü Takrir ve Demokrat Partinin Kuruluşu

Türkiye de çok partili hayata geçiş ve demokratikleşmenin ilk süreci San Francisco Konferansı'yla¹ gerçekleşmiştir. Daha sonra İsmet İnönü, 19 Mayıs 1945 Gençlik ve Spor Bayramında demokrasi alanında yaptığı bir konuşmasında;² *"Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalkıkça memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir. En büyük demokrasi mümessilimiz olan TBMM ilk günden itibaren idareyi ele almış ve memleketi demokrasi yolunda mütemadiyen ilerletmiştir. Meclisin kudreti elinde olan millet iradesi, demokrasi yolunda gelişmesinde devam edecektir."* deyip atılacak olan adımlara engel olamayacağını belirtmiştir. Böylece İnönü, Demokrasi yolunda atılacak olan adımlara destek olup çok partili hayata geçiş sistemine yeşil ışık yakmıştır. Çünkü hükümeti eleştiren bir muhalefet partisi yoksa demokrasiden söz etmek mümkün değildi. Buna binaen yeni bir partinin kurulması zorunlu hale gelmiştir.³

14 Mayıs 1945 yılında mecliste görüşülen ve çeşitli tartışmalara yol açan Toprak Kanunu diğer adıyla Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve daha sonra yapılan bütçe görüşmeleri sırasında hükümet oldukça hırpalanmıştır. CHP Aydın milletvekili olan Adnan Menderes, Toprak Kanununu sert bir şekilde eleştirip,⁴ bu kanunu anayasaya ve devletin esas kuruluşuna uygun bulmayarak kanunun esaslarını anlatmıştır. Bu esaslara göre; Toprağın 3 şekilde işletildiği (kira, ortak, şahsi), Türkiye topraklarının 50-100 dönümlük arazilere bölüneceğini, 50 dönümden fazla arazisi olan herkesin arazisinin tehdit altında olduğunu ve bu kanunun demokrasiye aykırı-

¹ 25 Nisan 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler'in kurulmasıyla sonuçlanan konferanstır. Aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 50 müttefik devlet, 25 Nisan 1945 tarihinde San Francisco' da bir araya gelerek 111 maddeden oluşan Birleşmiş Milletler Antlaşması'na son şeklini verdiler. Antlaşma 25 Haziran 1945 tarihinde oy birliğiyle kabul edildi ve ertesi gün imzalandı. 24 Ekim 1945 tarihinde Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin yanı sıra imza sahibi öteki devletlerin çoğunluğunun da onaylamasıyla antlaşma yürürlüğe girdi ve Birleşmiş Milletler kuruldu. Türkiye, antlaşmayı Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü'yle birlikte 15 Ağustos 1945 tarihinde onayladı.

² Cem Eroğul, *Demokrat Parti İdeolojisi*, İmge Yayınları, Ankara 2003, s.15.

³ Türk Sözü Gazetesi, "Milli Şef İnönü Gençliğe Bir Söylev Verdi", 20 Mayıs 1945, s.3.

⁴ Filiz Çolak, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C.16, Ankara 2002, s.775.

rı olduğunu söylemiştir. Ayrıca bu kanuna, Adnan Menderes dışında Emin Sazak, Fikri Düşünsel ve Hikmet Bayur da sert eleştirilerde bulunmuş ve daha sonraki zamanlarda bu vekiller istifa ederek muhalefet kanadını oluşturmuştur.⁵

Meclis içerisinde Toprak Kanununa zıt görüşler hâsıl olsa da Toprak Kanunu meclisten onaylanarak kabul edilmiştir.⁶ Bunun sonucunda 21 Mayıs 1945 yılında bütçe müzakereleri başlamış⁷ ve muhalifler Toprak Kanunu görüşmelerinde olduğu gibi bütçe görüşmeleri sırasında da eleştirilere devam etmişlerdir. Yapılan bu eleştiriler, tek parti dönemini, bütçe açığından dolayı artan devlet borçlarını, hayat pahalılığını, dar gelirli olan ailelerin ve memurların maddi yetersizlik durumunu, karaborsacılığın ve vurgunculuğun artmasını ve son olarak da vergilerin adaletsiz olduğu üzerinde olmuştur.⁸ Neticede 1945 bütçesi beş muhalif milletvekiline karşı 370 oyla kabul edilmiştir.⁹ Bu beş milletvekilleri; Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Emin Sazak'tır. Emin Sazak dışında diğer dört kişi, bütçe onaylanmasından sonra hükümetin güvenoyu almasında ortak hareket edip ret oyu vererek hükümete güvensizliklerini belirtmişlerdir.¹⁰

Meclisin buhranlı olduğu 7 Haziran 1945 yılında CHP meclis grubu toplanmıştır. Başkanlığını, İsmet İnönü'nün yaptığı bu toplantıda, Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü'nün imzaladığı Dörtlü Takrir adlı metni meclise sunmuşlardır.¹¹ Bu önerge Fuat Köprülü tarafından TBMM Başkanı Kazım Özalp'e teslim edilmiştir.¹² Dörtlü Takrir denilen bu önergenin formüle edişi şöyledir: *"Kuruluşundan bu yana Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Cumhuriyet Halk Partisinin en asıl unsuru olan demokrasi prensiplerine inanmış olan Türk milletinin bu prensipleri gerçekleşmesiyle refah ve saadete ulaşacağı kanaatine bağlanmış olan vatandaşların tüm memlekette ve hele partimiz mensupları arasında büyük çoğunluğu oluşturduğu kuşkusuzdur. Bu inançla milletçe istenilen bu amacın gerçekleşmesi için, gerekli gördüğümüz önlemleri, partimizin meclis grubuna arz ve teklif etmeyi borç bildik."*¹³ şeklinde aksettirilmiştir. Dörtlü Takrir de istenilen 3 husus vardır. Bu hususlar şu şekilde sıralanmaktadır;

- a. Kanunlarda bulunan ve parti tüzüğünde demokrasiye aykırı olan hükümlerin arınması,
- b. Meclisin hükümeti teftiş etmesi

⁵ Türk Sözü, "Toprak Kanunu Tasarısı", 2 Haziran 1945, s.3.

⁶ Yeni Adana Gazetesi, "Meclis Toprak Kanununu Kabul Etti", 6 Haziran 1945, s.1.

⁷ Yeni Adana, "Mecliste Bütçe Müzakereleri Başladı", 22 Mayıs 1945, s.1.

⁸ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem: VII, Toplantı:2, C.17 (25.5.1945), s.196-233.

⁹ Türk Sözü, "Bütçe Kabul Edildi", 30 Mayıs 1945, s.1.

¹⁰ Murat Çalışoğlu, *Mehmet Fuat Köprülü'nün Siyasi Hayatı*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Anabilimdalı, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2009, s.14-15.

¹¹ Bahattin Demirtaş, "Dörtlü Takrir ve Fuat Köprülü", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.16, 2014, s.399.

¹² Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi IV Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s.213.

¹³ Ayrıca tam metin için bkz: Cemil Koçak, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti*, C.1, İstanbul 2010, s.314-316; Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi IV Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye*, s.212-215; İlbeyi Özer, *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat*, İskenderiye Kitap, İstanbul 2015, s.43-44; Metin Eriş, *Osmanlıdan Günümüze Demokratikleşme Sürecinde Türk Siyasi Hayatı ve Kemalizm*, Bilge Oğuz, İstanbul 2012, s.215;

c. Seçimlerin serbest bir şekilde gerçekleşmesi¹⁴

Dört milletvekilinin verdiği bu önerge 12 Haziran tarihinde reddedilmiş¹⁵ ve reddedilmesinden sonra Fuat Köprülü ve Adnan Menderes Vatan gazetesinde demokrasiyi savunan, muhalefete ters düşecek olan yazılar yazmışlardır. CHP ise bu hareketi parti kurallarına ters bulup,¹⁶ 21 Eylül 1945 yılında CHP divanını toplamıştır. Aydın milletvekili Adnan Menderes ve Kars milletvekili Fuat Köprülü'nün davranış ve faaliyetleri CHP ile uyuşmadığından dolayı partiden ihraç edilmelerine neden olmuştur.¹⁷ Akabinde Celal Bayar arkadaşlarını yalnız bırakmayarak 28 Eylül tarihinde İzmir milletvekilliğinden istifa etmiştir. Bayar, sebep belirtmeden istifa etmesi bazı kesimler tarafından, siyasi hayattan çekileceği ya da yeni bir parti kuracağı şeklinde yorumlanmıştır.¹⁸ Köprülü ve Menderes'in ihraçlarından sonra 27 Kasım 1945 yılında da Refik Koraltan CHP'den ihraç edilmiş, fakat Koraltan bu ihracı doğal karşılamıştır. Böylece CHP içerisinde Dörtlü Takriri veren muhalif grup ayıklanmış ve bu muhalif grup da yeni bir parti kurma yolundaki ilk adımı atmıştır.¹⁹

Celal Bayar, yeni bir parti kuracaklarını basına verdiği demeçle açıklamıştır. Bayar verdiği demeçte partinin Kemalist rejim ve ideolojisi çerçevesi dâhilinde olacağını belirtip²⁰ bu demeçten iki gün sonra 3 Aralık 1945 tarihinde CHP den istifa etmiştir.²¹ Yoğun süren çalışmalar sonucunda Demokrat Partinin kuruluşu 7 Ocak 1946 yılında resmen gerçekleşmiştir. Partinin kurucularından olan Celal Bayar, Fuat Köprülü, Adnan Menderes ve Refik Koraltan partinin tüzük ve programını hükümete sunmuş ve onaylanmıştır. Bunun ardından basın açıklaması yaparak partinin ana hatlarını bildirmişlerdir. DP'nin programının biri umumi prensiplere, diğeri ise adalet, sanayi, ticaret, milli eğitim, ziraat, orman, bayındırlık ulaştırma ve sağlık işleri olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Umumi prensipler kısmında partinin amacı, siyasi ve sosyal ilkeleri yer almıştır.²²

DP kurucuları arasına, Cemal Tunca da katılarak Sümer Sokak'taki evini parti merkezi yapmıştır. 7 Ocak 1946 yılında, gazetecilerle yapılan toplantıda Bayar, Menderes ve Köprülü, Demokrat Partinin kurulduğunu kamuoyuna bildirip böylece Demokrat Parti'nin kuruluş aşaması gerçekleşmiştir.²³

Demokrat Parti, Halk Partisinin aşırılıklarına ve oligarşi olan felsefe yapısına istinaden tepki olarak ortaya çıkmıştır. Ekonomik ve toplumsal sorunlardan, baskı rejiminden ortaya çıkan mutsuzluğu dile getiren DP, gerçek hayatta insan ile iç içe ve daha yakınlık kurmuştur.²⁴

2.2. Demokrat Partinin Muhalefeti ve 1946 Seçimleri

¹⁴ Filiz Çolak, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti", s.775.

¹⁵ Yeni Adana, "Parti Grubunda Mühim Bir Teklif", 13 Haziran 1945, s.1.

¹⁶ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s.274.

¹⁷ Türk Sözü, "CHP Divanında Aydın Milletvekili Adnan Menderesle, Kars Milletvekili Fuat Köprülü'nün Partiden Çıkarılmasına Karar Verildi", 22 Eylül 1945, s.1.

¹⁸ Yeni Adana, "Celal Bayar Milletvekilliğinden İstifa Etti", 29 Eylül 1945, s.1.

¹⁹ Türk Sözü, "Refik Koraltan Partiden Çıkarıldı", 28 Kasım 1945, s.1.

²⁰ Türk Sözü, "Celal Bayar Yeni Bir Parti Kuruyor", 2 Aralık 1945, s.1.

²¹ Yeni Adana, "C.Bayar CHP'den İstifa Etti", 4 Aralık 1945, s.1.

²² Türk Sözü, "Demokrat Parti Kuruldu", 8 Ocak 1946, s.1.

²³ Cihan Baban, *Politika Galerisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s.22.

²⁴ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s.493.

DP kurulduktan sonra, tek partili yönetimden memnun olmayan bazı kırsal kesimdeki insanlar ve şehirlerdeki muhafazakâr ve liberal kesim, yoğun bir şekilde yeni kurulan partiye yönelmişlerdir. Bu durum İsmet İnönü'yü tedirgin hale getirmiş ve İnönü'ye bazı tedbirler almak zorunda bırakmıştır.²⁵ İlk olarak 'değişmez genel başkan' sıfatından değişmez ibaresi kaldırılmıştır.²⁶ Daha sonra tek dereceli seçim sistemini getirilmiş, gazete kapatma yetkisi mahkemelere verilmiş, üniversitelere özerklik verilmiş, Toprak Mahsulleri Vergisini kaldırıp köylü ve işçisinin desteğini sağlamaya çalışmış, Çalışma Bakanlığı ve İşçi Sigortaları kanunu kabul edilmiştir. Son olarak da İnönü, 1947 yılında yapılması gereken seçimleri öne alarak 21 Temmuz 1946 yılında seçimlerin yapılmasına karar vermiştir. Böylece CHP yaptığı bir dizi yeniliklerle iktidarlığını devam ettirmeye çalışırken, muhalefetin de güçlenmesini engellemiştir.²⁷

CHP, 1946 seçimlerinde iktidarı destekleyen gazetelerde seçim afişini yayınlamıştır. Bu afiş, Yeni Adana, Türk sözü vb. gibi gazetelerde basılarak; "Yurttaş! CHP kurtarıcı ve yapıcıdır. Onun adaylarına oy verilince, halkın özlediği iyi işlerin başarılması sağlanır"²⁸ şeklinde haber yapılarak halkın CHP'ye oy verilmesi teşvik edilmiştir. 21 Temmuz 1946 seçimlerinden evvel, CHP'yi destekleyen Türk sözü gazetesinde Adana'nın tamamen CHP'ye bağlı olduğunu belirten yazılar yazılmıştır.²⁹

Adana'da milletvekillerinin çoğunluğunu kazanan CHP, 21 Temmuz 1946 seçimlerini de büyük bir çoğunlukla kazanmıştır. Adana'da seçimi kazanan CHP milletvekilleri; Cavit Oral, Sinan Tekelioğlu, Kasım Gülek, Hilmi Uran, Ahmet Remzi Yüreğir, Kemal Çelik, Ali Müfit Yeğena, Kasım Ener, Makbule Dıblan, Kemal Satır' olmuştur. Demokrat Parti adaylarından seçimi kazanan milletvekilleri ise; Recai Tarımer, Vedat Güçlü, Mehmet Muhtar Gücüm, Kamil Tekerek, Salih Zeki Boğa, Mustafa Akçalı, M. Şerafettin, Mehmet Keçioğlu, Hilmi Tezer, Mahmut Canberk'tir.³⁰ Netice olarak seçim bilançosuna bakacak olursak; CHP; 396 milletvekili, DP; 62, Bağımsızlar ise 7 milletvekili çıkarmıştır.³¹ Bu seçimler yabancı basında da yer almıştır. Mısır basını; "Türk milleti Atatürk'ün yolunda ilerlemektedir" şeklinde yazılar yazarak demokrasinin gerekliliği için de iktidara karşı muhalefet partisinin olması gerektiğini belirtmişlerdir. İsviçre basınının da ise; "21 Temmuz günü tam anlamıyla demokrasiye giden Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde bir dönüm noktasını oluşturmaktadır"³² şeklinde basına yansımıştır. Fakat seçimlerin adil bir şekilde yapılmadığı aşikârdı. Bu yüzden DP ile CHP'nin arası bozulmuş ve seçimden sonra itirazlar ve usulsüzlük iddiaları yoğunlaşmıştır. Bu durum iki parti arasındaki gerginliğin daha da artmasına yol açmıştır.³³

DP, ilk büyük kongresini yapma hazırlığına girmekle birlikte illerde kongre düzenleye-

²⁵ Mustafa Erdoğan, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Deneyimi (1945-50)*, Liberal Toplum Liberal Siyaset, Siyasal Kitabevi, Ankara 1992, s.270.

²⁶ Türk Sözü, "İnönü CHP Genel Başkanlığına Seçildi", 12 Mayıs 1946, s.1.

²⁷ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s.276

²⁸ Türk Sözü, "CHP Seçim Afişi", 25 Mayıs 1946, s.1.

²⁹ Türk Sözü, "Çukurova CHP'ye Candan Bağlı", 20 Temmuz 1946, s.1.

³⁰ Yeni Adana, "İlimizde Seçimi Cumhuriyet Halk Partisi Kazanmıştır", 23 Temmuz 1946, s.1.

³¹ Yeni Adana, "Seçimde Netice", 25 Temmuz 1946, s.1.

³² Yeni Adana, "Seçimlerin Mısırdaki Yankıları"; Cenevre:25 (a.a), "İsviçre Basını ve Seçimlerimiz", 26 Temmuz 1946, s.1.

³³ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s.276

rek halk ile yakın temas içerisine girmiştir. 1 Kasım 1946 yılında İnönü'nün nutkuyla açılan mecliste, muhalefet lideri Celal Bayar da konuşma yaparak, hükümetin her açıdan denetimden uzak olması ve ekonomide yaşanan sorunlar nedeniyle hükümeti eleştirmiştir. Daha sonraları 1947 bütçesi de sert tartışmalara yol açmış, keza DP'liler buna tepki olarak zaman zaman meclisi terk ettikleri de görülmüştür. İnönü bu gergin ortamı yumuşatmak adına bir dizi yenilikler yapmıştır. Hükümet artık muhalefetin varlığını kabul etmeye başlamış, yani çok partili rejime geçiş zor şartlar altında tecelli etse de demokrasi gerçekleşmiştir.³⁴

Demokrat Partinin 7-11 Ocak 1947 yılında büyük kongresi gerçekleşmiş, bu kongrede demokrasinin gelişmesi için Anti-demokrat kanunların ortadan kaldırılması, seçimlerin yargı kontrolünde yapılması ve Cumhurbaşkanlığı ile parti başkanlığının ayrılması ile ilgili ciddi konular görüşülmüştür. Bu kongreyle muhalefet partisi ilk kez iktidar karşısında yer almıştır. 906 delegenin katılımıyla gerçekleşen bu kongrede herkes fikrini hür bir şekilde beyan etme özgürlüğüne sahipti. Kongrede, Halk Partisi için ağır sözler söylenmekten kaçınılmamıştır.³⁵ Kongre de Celal Bayar parti başkanlığına seçilmiş ve Genel idare kurulunda ise; Emin Sazak, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Refik İnce, Fevzi Karaosmanoğlu, Cemal Tunca, Yusuf Kemal, Ahmet Tahtakılıç, Emin Akaygen, Hasan Dinçer, Celal Ramazanoğlu, Ahmet Köylü, Samet Ağaoğlu seçilmiştir.³⁶

2.3. 1950 Seçimleri ve Demokrat Partinin İktidara Gelişi

14 Mayıs seçimi, ilk tek dereceli seçim, gizli oy, açık tasnif ve yargı denetimi ilkeleri 7 Şubat 1950 yılında seçim kanunu tasarısıyla kabul edilmiştir. Seçim kanununun iki parti tarafından kabul edilmesi Türkiye'de büyük bir rahatlık yaratmıştır. Demokrat Parti, seçim kanunu değiştirme mücadelesi sonuç bulmuş ve seçimler artık güvenilir bir ortamda ve adil bir şekilde gerçekleşmiştir.³⁷

Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 seçimlerinden önce akılda kalan bir seçim afişi bulmuş ve bu afiş Selçuk Milar tarafından bir gecede hazırlanıp ülkenin dört bir tarafına asılıp geniş yankı uyandırmıştır. Afişte el resmedilmiş olup "Yeter Söz Millet'in" sözü şeklinde basılmıştır.³⁸ Çetin mücadele sonucunda halkın katılımı ve desteğiyle demokrasi tecelli ederek Demokrat Parti 14 Mayıs 1950 yılında seçimi kazanmıştır. DP. 401, CHP. 69, MP. 1 milletvekili çıkarmıştır. DP seçimi: Afyon, Ankara, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Maraş, Niğde, Edirne, Elazığ, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, İçel, Isparta, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kırıkkale, Kocaeli, Konya, Manisa, Muğla, Ordu, Rize, Samsun, Seyhan, Sivas, Tokat, Tekirdağ ve Zonguldak illerinde kazanmıştır. Halk Partisi'nin Erzincan, Hakkâri, Muş, Van, Bingöl, Çoruh, Gümüşhane, Kars, Siirt, Sinop, Trabzon, Tunceli ve Hatay illerinde milletvekili çıkartabilmiştir. Millet Partisinin yalnızca Edir-

³⁴ Stanford J. Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye 1808-1975*, C.2, E Yayınları, İstanbul 2000, s.478-479.

³⁵ İlbeyi Özer, *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat*, s.51.

³⁶ Türk Sözü, "D.P Parti Başkanlığına Celal Bayar Seçildi", 12 Ocak 1947, s.1.

³⁷ Filiz Çolak, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti", s.780.

³⁸ Hakan Yılmaz; "Yeter Söz Millet'in", Uğur Tanyeli, *Üç Kuşak Cumhuriyet*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.73.

ne'den 1 milletvekilli çıkartabilmişlerdir.³⁹ Yüksek seçim kurulu göre ülkemizde demokratik bir şekilde yapılan seçimlere 8 milyon 905 bin 570 seçmenden 7 milyon 616 bin 092 seçmen katılmıştır. Yani %88'i seçime iştirak etmiştir. DP- %53.59, CHP-39.89 kazandığı oy nispetidir. Millet Partisi ve Bağımsızlar oyların en azını almışlardır. CHP, seçim sonuçlarında büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. DP ise büyük bir çoğunluğu sağlayarak Türk demokrasi ve siyasi tarihinde önemli bir başarıya imza atmıştır. 27 yıl boyunca ülkede iktidar olan CHP, artık muhalefet partisi olarak yoluna devam etmiştir.⁴⁰

Yeni meclis birinci toplantısını 22 Mayıs Cumartesi günü gerçekleştirmiştir. Bu toplantıda Meclis Başkanını, Cumhurbaşkanını ve Başbakanı seçmişlerdir. Başbakan da yeni kabinesini kurmuştur. Bu kabineye göre;

- Meclis Başkanlığı: Refik Koraltan
- Cumhurbaşkanlığı: Celal Bayar
- Başbakan: Adnan Menderes
- Adalet Bakanı: Halil Özyörük (İzmir Milletvekilli)
- M. Savunma Bakanı: R. Şevket İnce (Manisa Milletvekilli)
- İçişleri Bakanı: Rüknettin Nasuhoğlu (Edirne Milletvekilli)
- Dışişleri Bakanı: Fuat Köprülü (İstanbul Milletvekilli)
- M. Eğitim Bakanı: Avni Başman (İzmir Milletvekilli)
- Maliye Bakanı: Halil Ayan (Bursa Milletvekilli)
- Bayındırlık Bakanı: Korgn. Fahri Belen (Bolu Milletvekilli)
- Ekonomi ve Ticaret Bakanı: Zühtü Veli Beşe (İzmir Milletvekilli)
- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı: Prof. Dr. Reşat Belger (İstanbul Milletvekilli)
- Gümrük ve Tekel Bakanı: Nuri Özsan (Muğla Milletvekilli)
- Tarım Bakanı: Nihat Eğriboz (Çanakkale Milletvekilli)
- Ulaştırma Bakanı: Tevfik İleri (Samsun Milletvekilli)
- Çalışma Bakanı: Hasan Polatkan (Eskişehir Milletvekilli)
- İşletme Bakanı: Prof. Muhsin Ete (Ankara Milletvekilli)'dir. 287 milletvekillinin oyu ile yeni kabine güvenoyu almıştır.⁴¹ Böylece ilk menderes kabinesinin kuruluşu gerçekleşmiştir.⁴²

Hükümet programı, seçim beyannamesi sırasında savundukları vaatleri; yani orman ve af kanununun değiştirilmesi, vergilerde indirme ve hayat pahalılığı ile mücadele kanunlarını programında belirtmiştir.⁴³ Hükümet Programında ayrıca; Bütçe açığının tabii kaynaklar ve Marshall yardımı ile kapatılacağı, CHP tarafından tespit edilmiş 25 bin kilometrelik yol politikasına devam edileceğini ve Türkiye'nin Atlantik Paktına katılımının gerçekleşmiş olacağı belirtilmiştir. Bu programa CHP, muhalefet partisi saffında ilk eleştirisini yaparak muhalefet ateşi başlamıştır.

Seçimden sonra Yeni Adana gazetesi attığı manşette" Türk demokrasisini kuran Büyük

³⁹ Yeni Adana, Ankara, "Demokrat Partinin Seçimleri Kazandığı Anlaşılmaktadır", 16 Mayıs 1950, s.1-2.

⁴⁰ Seyhan Gazetesi, "Türk Milleti İktidarı DP'ye Devretti", 29 Mayıs 1950, s.2.

⁴¹ Seyhan Gazetesi, "Menderes Kabinesi İş Başında", 5 Haziran 1950, s.1.

⁴² Seyhan Gazetesi, "Türk Milleti İktidarı DP'ye Devretti", 29 Mayıs 1950, s.2.

⁴³ Seyhan Gazetesi, "Türk Milleti İktidarı DP'ye Devretti", 29 Mayıs 1950, s.2.

İnönü, Milli muhalefetin lideri oldu"⁴⁴ şeklinde başlık atarak CHP'nin tarafında olduğunu göstermiştir. Yabancı basında seçimlerin, "Halkçı demokrasi diye adlandırılan memleketlerde, diktatörlüğün alabildiğine inkişaf ettiği bir sırada, Türkiye'deki seçimler demokrasiyi kuvvetlendirmiştir"⁴⁵ şeklinde yorumlanarak demokrasinin gereğini belirtmiştir. Bu seçimleri ilk yorumlayan Finlandiya gazetesi olmuştur. Finlandiya gazetesi, Türkiye'nin ikinci dünya savaşına katılmaktan kaçındığını, çok güç meselelerle karşılaştığını ve Türkiye'nin dış siyasinde değişiklik olmayacağını yazmıştır.⁴⁶ Bir Fransız gazetesi de Atatürk'ün mirasının yabancı ellere düşmediği, Bayar'ın da İnönü gibi Kemal Atatürk'ün en sadık yardımcılarından biri olduğunu, Atatürk'ün mesai arkadaşlarından birinin yeniden iş başında olduğunu ve Bayar'ın halk tarafından çok sevildiğini belirtmiştir.⁴⁷ Türk milletinin gösterdiği olgunluk ve ilgi Rusya dışında bütün dünyada takdire şayan görüldü.⁴⁸ Amerika Birleşik Devletler Dışişleri Bakanlığı'nda, seçimlerle ilgili bir tebliğ yayınlayarak seçimlerin demokrasi açısından zafer teşkil ettiğini, Türkiye'nin tek parti idaresinden çok partili sisteme geçtiğini, kendi iktidarını kendisinin seçme hürriyetini kazandığını ve demokrasinin gelişmesinin Atatürk sayesinde olduğu, İsmet İnönü'nün de muhalefet partilere izin vermesiyle demokrasinin hız kazandığını belirtmişlerdir. Türk basınında ve dünya basınında Demokrat Partinin desteklenip tebrik edilmesi yerine genellikle CHP den söz edilmiş olup, İnönü'ye geniş övgüler yağdırılmıştır.⁴⁹

1950 seçimlerinden sonra CHP, muhalefet kanadında yer almıştır. Türk demokrasisinin gelişmesini sağlayan İnönü milli muhalefet liderliğine geçmiştir. Parti kendini yenileyerek yeni bir ruh ve enerjiyle ve tüzüğünde bazı değişikliklere giderek milletin huzuruna yeniden çıkmıştır.⁵⁰ Nihat Erim, seçim sonuçları hakkında kazanmak kadar kaybetmenin de doğal karşılanması gerektiğini dile getirmiştir. Artık CHP için zor bir durum olsa da, seçim sonucunu kabul edip 1960 yılına kadar muhalif parti olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.⁵¹

Sonuç

Demokrat Parti; Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından 7 Ocak 1946 yılında kurulmuştur. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde Demokrat Parti iktidara gelmiş ve Türkiye'nin çok partili hayata geçişi gerçekleşmiştir. Demokrat Partinin kuruluşundan iktidara gelen süreye kadar Yeni Adana Gazetesi, Türk Sözü Gazetesi ve Seyhan Gazetesi yayınladığı haberlerle CHP'yi ve CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'yü desteklemiş ve her daim onun yanında olduğunu gösteren yayınlar yapmıştır. Sonuç itibarıyla bu üç gazetenin de taraflı bir tutum sergiledikleri görülmüştür.

⁴⁴ Yeni Adana, "Milli Muhalefetin Lideri Oldu", 17 Mayıs 1950, s.1.

⁴⁵ Yeni Adana, "Seçimlerin Neticeleri Hakkında Dış Basında Çıkan Yeni Yorumlar", 22 Mayıs 1950, s.1.

⁴⁶ Türk Sözü, "14 Mayıs Seçimlerimizin Dış Basındaki Tepkileri", 25 Mayıs 1950, s.1.

⁴⁷ Türk Sözü, "14 Mayıs Seçimlerimizin Dış Basındaki Tepkileri", 25 Mayıs 1950, s.1.

⁴⁸ Seyhan Gazetesi, "Türk Demokrasisinin Son Zaferi", 29 Mayıs 1950, s.1.

⁴⁹ Türk Sözü, "Türk Demokrasisi Cumhuriyet Halk Partisinin Bir Eseridir", 18 Mayıs 1950, s.1.

⁵⁰ Seyhan Gazetesi, "Türk Milleti İktidarı DP'ye Devretti", 29 Mayıs 1950, s.2.

⁵¹ Türk Sözü, "CHP ileri Gelenleri Neticeyi Nasıl Karşıladılar?", 17 Mayıs 1950, s.1.

KAYNAKÇA

- Akşin, Sina *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s.274.
- Baban, Cihan, *Politika Galerisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s.22
- Çalışoğlu, Murat, *Mehmet Fuat Köprülü'nün Siyasi Hayatı*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilgiler Anabilimdalı, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2009, s.14-15.
- Çolak, Filiz, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C.16, Ankara 2002, s.775.
- Demirtaş, Bahattin, "Dörtlü Takrir ve Fuat Köprülü", *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, C.5, S.16, 2014, s.399.
- Erdoğan, Mustafa, *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Deneyimi (1945-50)*, Liberal Toplum Liberal Siyaset, Siyasal Kitabevi, Ankara 1992, s.270.
- Eriş, Metin, *Osmanlıdan Günümüze Demokratikleşme Sürecinde Türk Siyasi Hayatı ve Kemalizm*, Bilge Oğuz, İstanbul 2012, s.215;
- Eroğul, Cem, *Demokrat Parti İdeolojisi*, İmge Yayınları, Ankara 2003, s.15.
- Karpat, H. Kemal, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s.493.
- Koçak, Cemil, *Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) İkinci Parti*, C.1, İstanbul 2010, s.314-316.
- Özer, İlbeyi, *Demokrat Parti Dönemi Siyasi ve Sosyal Hayat*, İskenderiye Kitap, İstanbul 2015, s.43-44;
- Shaw, J. Stanford - SHAW, Ezel Kural, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye 1808-1975*, C.2, E Yayınları, İstanbul 2000, s.478-479.
- Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi IV Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999, s.213.
- Yılmaz, Hakan, "Yeter Söz Milletin", Uğur Tanyeli, *Üç Kuşak Cumhuriyet*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, s.73.

A. Süreli Yayınlar

- Yeni Adana Gazetesi:** "Meclis Toprak Kanununu Kabul Etti", 6 Haziran 1945, s.1.
"Mecliste Bütçe Müzakereleri Başladı", 22 Mayıs 1945, s.1.
"Parti Grubunda Mühim Bir Teklif", 13 Haziran 1945, s.1.
"Celal Bayar Milletvekilliğinden İstifa Etti", 29 Eylül 1945, s.1.
"C.Bayar CHP'den İstifa Etti", 4 Aralık 1945, s.1.
"İlimizde Seçimi CHP Kazanmıştır", 23 Temmuz 1946, s.1.
"Seçimde Netice", 25 Temmuz 1946, s.1.
"Seçimlerin Mısırdaki Yankıları"; 26 Temmuz 1946, s.1.
"Milli Muhalefetin Lideri Oldu", 17 Mayıs 1950, s.1.

“DP'nin Seçimleri Kazandığı Anlaşılmaktadır”, 16 Mayıs 1950, s.1-2.

“Seçimlerin Neticeleri Hakkında Dış Basında Çıkan Yeni Yorumlar”, 22 Mayıs 1950, s.1.

Türk Sözü Gazetesi: “Milli Şef İnönü Gençliğe Bir Söylev Verdi”, 20 Mayıs 1945, s.3.

“Toprak Kanunu Tasarısı”, 2 Haziran 1945, s.3

“Bütçe Kabul Edildi”, 30 Mayıs 1945, s.1.

“Refik Koraltan Partiden Çıkarıldı”, 28 Kasım 1945, s.1.

“Celal Bayar Yeni Bir Parti Kuruyor”, 2 Aralık 1945, s.1.

“Demokrat Parti Kuruldu”, 8 Ocak 1946, s.1.

“İnönü CHP Genel Başkanlığına Seçildi”, 12 Mayıs 1946, s.1.

“CHP Seçim Afişi”, 25 Mayıs 1946, s.1.

“Çukurova CHP'ye Candan Bağlı”, 20 Temmuz 1946, s.1.

“14 Mayıs Seçimlerimizin Dış Basındaki Tepkileri”, 25 Mayıs 1950, s.1.

“Hükümet Programının Ana Hatlarını Tespit Etti”, 27 Mayıs 1950, s.1.

“14 Mayıs Seçimlerimizin Dış Basındaki Tepkileri”, 25 Mayıs 1950, s.1.

“CHP ileri Gelenleri Neticeyi Nasıl Karşıladılar?”, 17 Mayıs 1950, s.1.

“D.P Parti Başkanlığına Celal Bayar Seçildi”, 12 Ocak 1947, s.1.

“Türk Demokrasisi Cumhuriyet Halk Partisinin Bir Eseridir”, 18 Mayıs 1950, s.1.

“CHP Divanında Aydın Milletvekili Adnan Menderesle, Kars Milletvekili Fuat Köprülünün Partiden Çıkarılmasına Karar Verildi”, 22 Eylül 1945, s.1.

Seyhan Gazetesi: “Türk Milleti İktidarı DP. ye Devretti”, 29 Mayıs 1950, s.2.

“Menderes Kabinesi İş Başında”, 5 Haziran 1950, s.1.

“Türk Milleti İktidarı DP. ye Devretti”, 29 Mayıs 1950, s.2.

“Türk Milleti İktidarı DP. ye Devretti”, 29 Mayıs 1950, s.2.

“Türk Demokrasisinin Son Zaferi”, 29 Mayıs 1950, s.1.

“Türk Milleti İktidarı DP. ye Devretti”, 29 Mayıs 1950, s.2.

TBMM Dergisi: Dönem: VII, Toplantı:2, C.17 (25.5.1945), s.196-233.